

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ЗАГОРОДНИЙ Василь Михайлович

**Сучасні пріоритети податкової культури та
податкової грамотності платників податків /
Current Priorities of The Tax Culture and Tax
Literacy of Taxpayers**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма - Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФАМ-22
В. М. Загородний

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, В. І. Дмитрів

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ___ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретико-інституційні засади формування податкової культури платників податків	6
1.1. Теоретико-організаційні детермінанти податкової культури	6
1.2. Інституційне забезпечення податкової культури в Україні	13
Висновки до розділу 1	18
Розділ 2. Моніторинг чинників впливу на податкову культуру та податкову грамотність платників податків	20
2.1. Дослідження сучасного стану податкової культури в Україні	20
2.2. Аналіз впливу податкового консультування на податкову культуру та грамотність платників податків	27
Висновки до розділу 1	34
Розділ 3. Сучасні пріоритети розвитку податкової культури та податкової грамотності в Україні	36
3.1. Проблеми та перспективи розбудови податкової культури в сучасних умовах	36
3.2. Орієнтири підвищення рівня фінансової грамотності платників податків	43
Висновки до розділу 1	51
Висновки	53
Список використаних джерел	57

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день в Україні не існує альтернативи європейській інтеграції. Шлях України до європейського економічного, політичного, правового та фінансового простору – це тривалий процес, який потребує конвергенції та координації законодавства України та ЄС. У контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС особливу увагу слід звернути на наближення українського податкового законодавства до стандартів ЄС, особливо нормативно-правових актів та пропозицій щодо спрощення умов оподаткування та ведення бізнесу.

На сьогоднішній день особливо актуальним є підвищення рівня податкової грамотності та дотримання податкової дисципліни вітчизняними платниками податків. Існування великого тіньового сектору, нелегальна зайнятість, приховування доходів та інші негативні прояви ухилення від сплати податків можуть остаточно звести нанівець усі спроби реформування податкової сфери.

При цьому податкова культура суспільства характеризується не лише ставленням платників податків до свого конституційного обов'язку сплачувати кошти до державної скарбниці, а й шанобливим ставленням працівників фінансових установ до суб'єктів оподаткування, оскільки ефективність Будь-яка система оподаткування залежить насамперед від рівня кваліфікації працівників, їх ставлення до професійної діяльності, морально-етичних принципів та особистих якостей.

Проблеми податкової культури знайшли широке відображення в працях багатьох вчених, а саме: В. Андрущенко, І. Башинського, А. Василенко, Т. Воїнової, К. Давискіби, Ю. Іванова, Б. Карпінського, Ю. Клепікової-Чижової, О. Коловоротної, А. Крисоватого, О. Павленко, В. Ручкіної, А. Соколовської, Л. Трофімової, В. Федосова та інших. Питанням, актуальним для вивчення формування податкової культури, присвячено багато фахових видань і наукових статей, але єдиного визначення поняття «податкова культура» немає. Незважаючи на значну увагу науковців, проблема формування високої

податкової культури в Україні залишається досить актуальною темою дослідження, яку можна розглядати не лише з науково-теоретичної точки зору, а й з прагматичної.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретичних та методичних аспектів формування та розвитку податкової культури та грамотності платників податків в Україні з урахуванням сучасних умов.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- Теоретико-організаційні детермінанти податкової культури
- Інституційне забезпечення податкової культури в Україні
- Дослідження сучасного стану податкової культури в Україні
- Аналіз впливу податкового консультування на податкову культуру та грамотність платників податків
- Проблеми та перспективи розбудови податкової культури в сучасних умовах
- Орієнтири підвищення рівня фінансової грамотності платників податків

Об'єктом дослідження є механізм реалізації податкової політики в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні й практичні аспекти формування податкової культури та грамотності на сучасному етапі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використано наступні методи: теоретичного узагальнення; розрахунково-аналітичний; графічного зображення; абстрактно-логічний; індукції, дедукції, спостереження.

Інформаційною базою дослідження є основні положення законодавства України, нормативно-правові акти щодо здійснення податкової політики в Україні. Також у роботі використані статистичні і аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Державної казначейської служби

України, Державної фіскальної служби України, Державної податкової служби України, монографії та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані в процесі дослідження висновки та пропозиції можуть бути використані органами законодавчої та виконавчої влади у процесі формування орієнтирів підвищення рівня податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження були апробовані на науково-практичних заходах кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету: Актуальні питання фінансової теорії та практики (квітень 2023 р., м. Тернопіль); Фінансове забезпечення сталого розвитку (листопад 2023 р., м. Тернопіль).

Структура та обсяги кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 62 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 10 рисунків, 5 таблиць, список використаних джерел, що включає 62 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

1.1. Теоретико-організаційні детермінанти податкової культури

Модернізація системи оподаткування в умовах мінливої сучасної економіки являє собою один з найбільш важливих процесів податкової системи, оскільки саме податки та збори забезпечують майже 90 % надходжень доходів до бюджету. Основні постійні зміни в податковій системі викликані відсутністю бюджетних асигнувань і тим, як податки та збори розподіляються в бюджетах різних рівнів. Як наслідок, необхідно підтримувати постійне оновлення державних установ, які здійснюють зберігання та обіг готівки в Україні. Відсутність інструментів розрахунку податкових надходжень через зміни їх механізмів у зв'язку із загальним податковим тягарем платників податків створює умови для розвитку іншої частини податкової діяльності: пошуку резервів для забезпечення дотримання податкового законодавства або суворого та сумлінного виконання податкових зобов'язань зобов'язання громадян.

Одним з ефективних шляхів поповнення державних бюджетів податковими надходженнями є реалізація низки заходів, які створять інституційне середовище для розвитку національної податкової системи. Оскільки в основі ефективності стягнення податків лежить менталітет населення, роль податкової культури в інституційному аспекті розвитку податкової системи в Україні є значною. Податкова культура – частина національної культури держави, яка пов'язана з діяльністю всіх учасників податкових відносин щодо своєчасної та повної сплати податків і зборів до бюджетів, є показником ефективності податкової системи. У зв'язку з цим все частіше постає питання про доцільність створення державної стратегії щодо формування податкової культури, оскільки нинішній рівень податкової культури ще вважається низьким. Громадяни часто не зважали на владу, вважали, що їм

не потрібно платити податки. Зрештою, держава відмовляється дозволити їм визнати, що податкові надходження спрямовуються на покращення суспільства в цілому. Таким чином, ухилення від сплати податків є загальною поведінкою громадян.

На думку західного вченого Біргера Нерре «податкова культура являє собою систему взаємопов'язаних інститутів, що є частиною національної податкової системи та характерні для історичного розвитку певної держави. Аналізуючи вищенаведені визначення, можна сказати, що трактування, хоча на перший погляд і досить стисле, але у той же час є досить комплексним і відображає основну сутність цього поняття не розпорошуючись на другорядне» [3].

Вітчизняний науковець І.А. Башинський, дослідивши близько двадцяти дефініцій поняття «податкова культура» різних вчених, запропонував для його тлумачення «застосовувати комплексний та всебічний підходи, що базуються на розкритті цього поняття за різними аспектами. Таких аспектів він виділив сім, а саме: податкова культура як складне системне явище, що охоплює стосунки різних суб'єктів оподаткування; податкова культура за об'єктивними організаційно-правовими критеріями; податкова культура як ознака громадянського суспільства; податкова культура в інституціональному аспекті; податкова культура як відображення загальнолюдської культури; податкова культура як сукупність елементів податкового впливу; податкова культура як прояв взаємовідносин та об'єктивних факторів взаємодії платника податків та органів фіскальної служби» [4, с. 11-12].

Податкова культура на думку І.А. Башинського, «становить інтерес відображуючи багатоаспектність та складність податкової культури як економічної категорії. Але, при цьому, слід зазначити, що автор акцентує увагу на другорядних ознаках податкової культури, відходячи від її основної суті. Крім цього, автором наведено такі визначення складових податкової культури:

- політична культура – усвідомлення громадянами всієї важливості для держави сплати податків;

- правова культура – знання своїх прав та обов'язків у процесі їхньої сплати;
- економічна культура – досконале знання та безумовного виконання податкового законодавства та підзаконних нормативно – правових актів;
- фінансова культура – своєчасне подання бухгалтерської та податкової звітності» [5].

На думку Г.Ю. Кучеревої «оскільки сучасна економіка розвивається саме на взаємодії учасників соціально-економічних процесів, то і досліджувати економічну складову податкової культури доцільно в контексті взаємодії суб'єктів оподаткування» [7, с. 56].

В свою чергу, економіст В.М. Ручкіна, визначаючи податкову культуру в інституціональному аспекті, стверджує, що це «певна система переконань, цінностей, знань, які передбачають своєчасну сплату податків і обов'язкових відрахувань згідно з вимогами Податкового Кодексу» [6, с. 198]. При цьому автор розглядає лише психологічні та соціологічні аспекти культури, залишаючи поза увагою емоційно-вольову складову, необхідну для податкової поведінки платників податків.

На нашу думку, культура таксономії залежить від соціально-психологічних категорій, які спонукають платників податків до розуміння податкового законодавства та обов'язку сплачувати податки, з одного боку, та створення стабільних, легітимних та справедливих умов оподаткування, з одного боку. З іншого боку.

Культура діяльності податкових органів впливає на платника податків, створюючи певний тиск, з іншого боку, платники податків справляють певний вплив на податківців. Якщо цей тиск буде більшим за загальну культуру, то виникне конфлікт платника податків і податкового органу, що, звісно, призведе до блокування сплати податків. Сьогоднішня суперечка між підприємцями та владою щодо Податкового кодексу показала, наскільки влада та бізнес є окремими одиницями. Як наслідок, сьогодні першочерговим напрямком податкової політики має бути формування та пропаганда податкової культури.

Кожен інститут має унікальний склад доступних йому інститутів, що дозволяє здійснювати різні види людської діяльності. Д. Норт класифікує інститути як неформальні або формальні. Під неформальними організаціями він охоплює існуючі незаконні, неформальні правила. До них належать традиції, усталені звичаї, неписані правила поведінки, ділова етика, культурна спадщина та розумові припущення. Формальні інститути — це формальні, правові обмеження, які є результатом наділення інституційних норм суспільства правовим каркасом, тобто їх юридичним складом і відповідним інституційним втіленням.

Податкова культура характеризується елементами як формальних, так і неформальних інститутів (як правило, загальноприйнятих традицій і практики обчислення та сплати податків, які визначають поведінку платників податків).

Необхідність податкової системи полягає в поєднанні фіскальних інтересів та інтересів платника податків на основі створення партнерських відносин. Робота податківців насамперед залежить від зв'язків, які вони мають із платниками податків. Платник податку є перш за все партнером держави, його кошти є основним джерелом доходів держави. Як наслідок, на даний момент податківці повинні приділяти більше уваги роз'ясненню правових норм, оскільки складність і неоднозначність податкового законодавства ускладнює його розуміння всім. Багато податкових розбіжностей викликані платниками податків, які не так розуміють податкове законодавство, як і податкові службовці. І навпаки, податкові органи також будуть ефективними, якщо платники податків дотримуються податкового законодавства. Однак це залежить від високої податкової культури країни.

В Україні, як і в більшості країн пострадянського регіону, формалізація відбулася раніше, ніж це було необхідно для їх ефективного функціонування. Причиною цього стала відсутність відповідної законодавчої інфраструктури та знань щодо податкової реформи, що призвело до відтворення податкового законодавства західних країн. При імпорті офіційних організацій важливо враховувати, що вони повинні відповідати рівню неформального спілкування. У

результаті процес інституціоналізації податкової культури слід розглядати як поступ, що приходить на зміну спонтанному розвитку інтересу платників податків у сплаті податків і зборів, створенню нових методів і структур організації податкових відносин у регламентованих і передбачених рамках. державна стратегія розвитку податкової культури.

В якості етапів цього процесу Д. Касімов пропонує наступні:

- «виникнення потреби в додаткових бюджетних коштах, задоволення якої вимагає спільних впорядкованих дій;
- формування загальних цілей і завдань розвитку;
- розробка норм, процедур податкової діяльності;
- інституціоналізація розроблених норм і правил, тобто вироблення механізму їх практичної реалізації;
- встановлення системи диференційованих заходів і форм відповідальності (системи податкових санкцій) за їх недотримання;
- формальне і неформальне оформлення інституційної структури податкової культури» [9].

Для того, щоб розглянути інституціональні основи організації податкової культури перш за все необхідно визначити структуру її формування (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Складові податкової культури суб'єктів оподаткування

<i>Рівні реалізації – суб'єкти</i>	<i>Платники податків</i>	<i>Контролюючі органи</i>	<i>Держава</i>
Індивідуальний рівень (мікро)	Інтеріоризація індивідом соціальних структур (габітус)	Поведінкові паттерни та диспозиції	Норми громадянського суспільства
Соціальний рівень	Соціальний капітал	Культура діяльності податкових органів	Суспільна довіра
Державний або соціетальний рівень (макро)	Податкова мораль	Політика в сфері адміністрування податків	Податкова політика

Джерело: складено на основі [2, 7]

Процес розвитку податкової культури включає три взаємопов'язані компоненти, які складають його внутрішню структуру. Такий розподіл не передбачає існування різних податкових культур, натомість йдеться про одне й те саме явище з різних точок зору.

Таблиця 1.1 демонструє, що на індивідуальному (мікро) рівні платники податків повинні брати участь в інтерналізації соціальних структур. Тут ми обговорюємо процедуру інтеграції соціальних правил і цінностей у внутрішній світ людини. Можна припустити, що на цьому етапі кількісне накопичення норм, які індивід засвоїв, цінностей, які він набув, і змін у його поведінці, які відбуваються в результаті змін його особистості, все це стає нова якість, що виявляється у зміні поведінки людини під впливом змін у структурі особистості. Інтерналізація свідчить про успішну соціалізацію особистості. Показниками невдалої середовищної адаптації є прагнення вийти за рамки соціального середовища, а також незадоволеність людини ним.

З точки зору відповідальних органів, мікропідхід зосереджується на взаємодії, що відбувається між окремими особами під час роботи. Взаємодії мають визнаний шаблон і об'єднують податківців у мережу. Постійні моделі взаємодії в мережах призводять до розвитку більш стійких моделей поведінки та звичок, які інколи формалізуються у «Кодексі професійної етики працівників ДПС», який створено авторським колективом у Науково-дослідному центрі оподаткування. Диспозиції в цьому випадку вказують на дозволена (можливу), обов'язкову (необхідну) або заборонену (недозволена) поведінку суб'єкта.

Роль держави на цьому рівні є значною, оскільки вона відповідає за забезпечення дотримання прав людини. Громадянське суспільство починається з громадянина, його прав і свобод, які гарантують гідність особистості. В ідеалі громадянське суспільство розглядається як суспільство з розвиненою економічною, культурною, правовою та соціальною взаємодією між його членами. Це схоже на соціальний простір, у якому люди взаємодіють як автономні особи, вони обмінюються думками та ідеями, і, як наслідок,

утворюють складну, багат шарову мережу політичних зв'язків і залежностей, яка створює їх власне суспільство та життя. У цьому немає примусу з боку політичних структур для належного функціонування. Навіть якщо перспектива полягає в тому, що громадянське суспільство є сферою автономної поведінки, держава все одно має бути творцем норм людської поведінки, до яких платник податків, який усвідомлює свою відповідальність (у даному випадку як платники податків, так і контролюючі органи) *must conform*, модель поведінки, яка об'єднується в одну. У цьому відношенні громадяни в цілому несуть спільну відповідальність, і вони діють відповідно до норм своєї спільноти.

Найважливішим капіталом суспільства є його цінності, погляди та припущення. Саме цінності, які надихають людей у повсякденному житті, служать основою довіри між окремими людьми та їхніми союзами, тобто соціальний капітал є формою колективної солідарності. Однак такі соціальні явища, як корупція, опортунізм платників податків, кумівство та лобіювання з боку органів приватного інтересу, які контролюються урядом, призводять до провалу податкових реформ і низької ефективності реалізації податкової політики. Як наслідок, необхідно створити умови та розробити низку ініціатив, які сприятимуть накопиченню соціального капіталу та розвитку податкової культури, обидва є фундаментальними для створення ефективної податкової системи, яка збільшить обсяг добровільної сплати податків.

Культура сплати податків має слугувати формою регулювання як платників податків, так і податківців. У зв'язку з цим удосконалення системи має починатися з працівників податкових органів, адже платників податків більше, ніж платників податків, а формування загального розуміння всієї необхідності сплати податків – це довготривалий процес, який займає більше часу.

1.2. Інституційне забезпечення податкової культури в Україні

Формування та розвиток податкової культури є основним напрямом реформування податкової системи України. Формування податкової культури опосередковано пов'язане з економічними реформами в національній економіці України. Проводяться дерегуляційні заходи в бізнес-секторі, що створює сприятливий клімат для бізнесу. Це збільшує кількість суб'єктів господарювання та створює додаткове джерело надходжень дохідної частини бюджету за рахунок податкових вирахувань цих суб'єктів. Інституційне середовище податкової системи держави включає сукупність законодавчих, економічних та культурних інституцій [11, с. 197].

Законодавчі інститути створюють стандартну правову базу для податкової сфери щодо поведінки податкових інститутів, правової природи оподаткування та ефективності цих інститутів.

Значне податкове навантаження стимулює економічних агентів шукати шляхи «оптимізації» доходів, таким чином суттєво зменшуючи розміри відрахувань до бюджету. У даному випадку виникає «ефект Лаффера», а саме «коли підвищення податкових ставок понад критичного розміру призведе до падіння ділової активності суб'єктів господарювання і підвищення рівня тінізації їх доходів. Тобто суб'єкт господарювання платить тільки частину податків, визначаючи такий розмір самостійно. Держава реагує на таку діяльність економічними (зниження розміру податкових ставок, об'ява на певний період податкової амністії, проведення фінансового моніторингу) і правовими методами (адміністративні та кримінальна відповідальність)» [12]. Тому формування законодавчих інституцій пов'язано з економічними і культурними інституціями.

Безперечно, особливої уваги заслуговує процес реформування податкового законодавства, першочерговими завданнями якого є підвищення ступеня захисту прав платників податків, підвищення прозорості процесу податкового регулювання та вирішення питання про те, як оплатити вартість Закону. Правові

методи разом з іншими способами сприятимуть збереженню прав та інтересів платників податків, встановленню загальних правил поведінки суб'єктів господарювання, визначенню відповідної системи адміністративної та кримінальної відповідальності за податкові злочини.

Економічна складова інституційного середовища підтримує діяльність суб'єктів господарювання за допомогою інструментів податкової політики, зокрема застосування змінних податкових ставок, податкових пільг, спрощеної системи оподаткування. Економічні принципи та правила відповідають за ефективність економічної політики держави загалом і податкової політики зокрема, стабільність податкової системи, ступінь розвитку технологій у податковій сфері та ефективність держави. Зростання економічної складової інституційного середовища сприятиме підвищенню податкової ролі як складової податкового потенціалу України.

Культурна складова інституційного середовища податкової системи включає такі суттєві елементи: доступність інформації між платниками податків системи, професійна самосвідомість, ділова етика, високий рівень податкової відповідальності платників системи. Важливе значення має культурна складова податкової системи. Для уряду ефективніше запобігати податковим злочинам, а не збільшувати фінансування ініціатив, спрямованих на виявлення цих злочинів.

Податкова культура в інституційному плані – це накопичені знання, цінності та переконання, які забезпечують своєчасну сплату податків і обов'язкове відрахування витрат відповідно до норм чинного державного права. Ступінь прояву податкової культури визначається податковим примусом. Податкове покарання прищеплює та розвиває моральні та фінансові здібності платників податків щодо сплати податків. Для створення національної податкової системи держава повинна розкрити весь процес управління грошима платників податків, використовуючи сучасні інтернет-технології. Така інформаційно-аналітична підтримка сприятиме підвищенню свідомості суспільства та підвищенню відповідальності бізнесу за соціальні проблеми.

Важливо визнати, що до законодавчих, економічних і культурних компонентів інституційного середовища можна отримати доступ через офіційні чи неформальні інститути.

Інституційна реформа передбачає зміну податкового законодавства та нормативно-правових актів, які наразі діють і пропонуються на законодавчому рівні, метою цього є протидія практиці використання трансфертних цін в операціях, які планується оподатковувати, це пропонується на законодавчому рівні так само. Впровадження механізму ціноутворення має вирішальне значення для комплексного реформування національної економіки. Компанії, які орієнтовані на експорт фінансів, і промислові корпорації використовують компанії-сателіти, зареєстровані в офшорних зонах, щоб зменшити податковий тягар, пов'язаний з їх діяльністю. Це досягається за рахунок використання подібних компаній, фінансові установи та промислові корпорації отримують надприбутки, держава втрачає додаткове джерело надходжень до бюджету. [14, с. 58] ДПС України пропонує запровадити в Україні на законодавчому рівні механізм трансфертного ціноутворення, що дозволить створити додаткові гарантії захисту прав сумлінних платників податків в Україні, зокрема великих корпорацій, які будуть гарантовані через справедливі умови ціноутворення.

У ході стратегічного реформування податкової служби значну увагу приділено неформальним організаціям. Неформальні організації передбачають аналіз інформації та створення сервісів для платників податків: інформаційні центри, такт податкової служби, вільний доступ до електронних ключів для подання звітності платників податків, роз'яснення та освітні заходи для молоді. Проведення ДПС України активної промоційної роботи в різних соціальних мережах дозволить підвищити податкову обізнаність громадян та розвинути в суспільстві особливу податкову культуру.

Проведений аналіз дозволяє визначити, що соціальні проекти Податкової служби України орієнтовані за різними напрямками, а саме:

- «інформаційно-аналітичні, які повідомляють про економічні злочини, досягнення Податкової служби в розкритті злочинів, а також відповідальність посадових осіб;
- освітні програми, які формують суспільну думку стосовно сумлінного платника податку та підвищують податкову культуру;
- участь представників податкових органів і суб'єктів господарювання у проведенні круглих столів з дискусійних питань оподаткування.

Прикладом використання неформальних інституцій є проведення на державному рівні інвестиційних форумів, міжнародних конференцій, за допомогою яких проводиться активна роз'яснювальна робота та залучення додаткових інвестиційних коштів в економіку держави.

Стартом реалізації масштабних бізнес-конференцій на державному рівні є проведення в 2013 р. Першої Міжнародної бізнес-конференції ABC: Ukraine & Partners мета якої – поліпшення інвестиційного клімату та бізнес-іміджу України, створення надійної платформи для діалогу влади з бізнесом та інвесторами, розвиток високого рівня партнерських зв'язків з іншими країнами Європи, СНД та світу, залучення інвестицій у провідні сфери і галузі економіки та презентація Державної програми активізації економіки на 2018-2023 роки» [11, с. 198].

У сучасних умовах існують певні проблеми формування та розвитку податкової культури: «по-перше, у населення достатньо низький рівень переконання в необхідності сплати податків, по-друге, недостатній зворотний зв'язок між платником податків і державою. Державна податкова служба проводить активну роз'яснювальну роботу стосовно обов'язків платника податків, його відповідальності, але в той же час недостатньо приділяє інформаційну увагу витратам, які здійснюються за рахунок сплачених податків. Слід визначити, що в сучасних умовах у населення невисокий рівень податкової довіри. Укорінення норм і механізмів поведінки, які відтворюють дефіцит довіри, можна розглядати як інституційну пастку» [15, с. 62]. Тобто наявним є слабкий зворотний зв'язок між платником податків і державою, що знижує ефективність упровадження податкової культури. Необхідно проводити активну пропагандистську роботу

щодо прав платника податків та функції держави відповідно до чинного законодавства.

У результаті податкову культуру в інституційному контексті можна описати як переконання, цінності та знання, які сприяють своєчасній сплаті податків та обов'язковому відрахуванню податків відповідно до вимог чинного державного законодавства. Ступінь прояву податкової культури визначається податковим примусом. Податкове покарання прищеплює та розвиває моральні та фінансові здібності платників податків щодо сплати податків. Для створення національної податкової системи держава повинна розкрити весь процес управління грошима платників податків, використовуючи сучасні інтернет-технології. Така інформаційно-аналітична підтримка сприятиме підвищенню свідомості суспільства та підвищенню відповідальності бізнесу за соціальні проблеми.

У контексті стратегічного реформування фіскальної політики особлива увага приділяється неформальним організаціям. До неформальних організацій належать інформаційно-аналітичні проекти, а також створення безкоштовних сервісів для платників податків: це консультаційні центри, сервіс «пульс», випуск електронних ключів для подання звітності платникам податків. Ці послуги призначені для молодих людей і покликані їх пояснити та навчити. [16, с. 125]. Проведення ДПС України активних просвітницьких проектів, різноманітні соціальні медіа-платформи, такі як телебачення та радіо, підвищать загальну обізнаність суспільства про податки та сприятимуть формуванню специфічної податкової культури. Також створення та розвиток функціонального ринку податкових консультацій в Україні підвищить якість обслуговування платників податків на корпоративному рівні. Це призведе до оптимізації фіскальної політики та підвищення її соціальної ролі.

Висновки до розділу 1

У підсумку слід зазначити, що універсальної згоди щодо визначення податкової культури немає. Аналіз праць науковця показав, що часто податкова культура пов'язується з податковою дисципліною, яка полягає у належному виконанні податкового законодавства та підтриманні податкових відносин. Поряд з цим, важливо визнати, що неможливо сприяти значному розвитку податкової культури, якщо держава не має ефективного, стабільного податкового законодавства.

Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що розвиток податкової культури гальмується усвідомленням платником податків абсолютної нерівноправності ситуації та невірою в потенціал реформування діючої податкової системи для досягнення справедливості. Однією з першочергових проблем, пов'язаних із розвитком податкової культури, є низький рівень віри населення в необхідність сплати податків.

Між державою та платником податків існує слабкий зв'язок, тому важливо зосередитися на правах платника податків та обов'язку держави виконувати функції згідно з чинним законодавством. Симбіотичне поєднання фіскальних турбот держави та соціальних вимог платників податків на основі створення партнерських відносин покликане слугувати основою для розвитку податкової культури в державі.

Процес активізації механізмів реформування національної податкової системи сприятиме зменшенню паралельного потоку фінансів та сприятиме залученню додаткових ресурсів у промисловий сектор економіки. Подальші дії, спрямовані на підвищення податкової культури держави, повинні мати позитивну віддачу за рахунок збільшення інформаційного обміну між суб'єктами господарювання.

Поєднання як обов'язків, так і прав платника податків сприятиме підвищенню податкової культури населення держави. Комплексні зміни

податкової системи сприятимуть реалізації податкової культури як складової податкового потенціалу в Україні.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ПОДАТКОВУ КУЛЬТУРУ ТА ПОДАТКОВУ ГРАМОТНІСТЬ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

2.1. Дослідження сучасного стану податкової культури в Україні

Найефективнішим способом наповнення державної скарбниці є забезпечення повної та своєчасної сплати всіх податків, це призведе до підвищення рівня добровільної сплати податків. Не останнє значення в цьому контексті має довіра населення до податкової системи, адже поняття «податкова культура» потребує вивчення, але не всі розуміють це поняття правильно.

Вирішальне значення для ефективної роботи податкової системи має податкова грамотність населення. Громадяни розвинених країн усвідомлюють необхідність і невідворотність сплати податків, що значно збільшує обсяги добровільних внесків. Податкова культура настільки вкоренилася у свідомості американця, що створюється враження, що це генетична спадковість.

Іншим не менш важливим аспектом взаємодії платника податків і податкової системи є обов'язковість сплати податків підприємцями, а також їх добровільні внески. Значна частина платників податків, які ще не знають і не вірять, що повна і добровільна сплата податків поверне їм певну кількість послуг і гарантій. Якщо говорити про підприємців як платників податків, то ступінь їх добровільної сплати податків залежить передусім від зручності ведення бізнесу. [17, с. 352].

Динаміку зовнішнього бачення економічних зрушень в Україні у період 2015-2020 років із позицій міжнародного рейтингування наведено в таблиці 2.1.

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) – це «масштабне наукове дослідження, яке здійснюється Всесвітнім економічним форумом. Результатом цього дослідження є рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності. Позиція України в Індексі

глобальної конкурентоспроможності у 2020 році – 81-те місце серед 138 країн» [19, с. 111].

Таблиця 2.1

Позиція України у міжнародних рейтингах

Назва рейтингу	2015- 2016	2016- 2017	2017- 2018	2018- 2019	2019- 2020
Індекс глобальної конкурентоспроможності	84	76	79	80	71
Індекс ведення бізнесу	137	112	96	83	101
Індекс економічної свободи	161	155	162	166	150
Індекс інвестиційної привабливості	2,12	1,87	2,57	2,88	3,03

Джерело: складено на основі [18, 19]

У 2021 році Україна посіла 54-те місце. У дослідженні МІМ окремо виділяють цифровий рейтинг, в якому Україна на 58-му місці, та рейтинг кадрового потенціалу, в якому ми зросли до 42-го місця.

Цей рейтинг визначає ступінь прогресу країн, залучення та утримання висококваліфікованого персоналу, який надає бізнесу додаткову цінність.

Визнається, що серед труднощів, з якими зараз стикається країна, є контроль над епідемією COVID-19, заморожування східного конфлікту, сприяння відновленню економіки та реалізація приватно-державного партнерства (насамперед для інфраструктурних проектів).

Разом з цим, важливо визнати, що згідно з динамікою країни в рейтингу Doing Business у 2014-2020 роках спостерігаються позитивні зміни. Рейтинг України суттєво зріс у всіх категоріях, крім категорії «оподаткування».

За ступенем оподаткування Україна посідає 43 місце зі 190, кількість податків на рік – 5, загальна податкова ставка – 37,8 (табл. 2.2) [20].

Як свідчать показники рейтингу Doing Business у 2020 році, Україна посідає третє місце в рейтингу країн, тобто податкове навантаження є прийнятним.

На склад категорії оподаткування впливають три показники, на які також впливають характер і спосіб їх сплати, легкість адміністрування та квазіфіскальні платежі, які законом передбачено сплачувати за певною ставкою.

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика країн-сусідів України за показниками оподаткування (станом на поч. 2021 р.)

Країна	Рейтинг оподаткування	Кількість платежів в рік	Час (год. в рік)	Загальна ставка податків і внесків (від прибутку) %
Молдова	32	10	181	40,5
Румунія	42	14	163	38,4
Україна	43	5	327,5	37,8
Словаччина	49	8	192	51,6
Польща	51	7	260	40,5
Росія	52	7	168	47,5
Угорщина	93	11	277	46,5
Білорусь	96	7	184	52,9

Джерело: сформовано на основі [18, 19, 20]

Для наглядності, розглянемо рейтинг країн за загальною ставкою податків і внесків у % від прибутку (рис. 2.1).

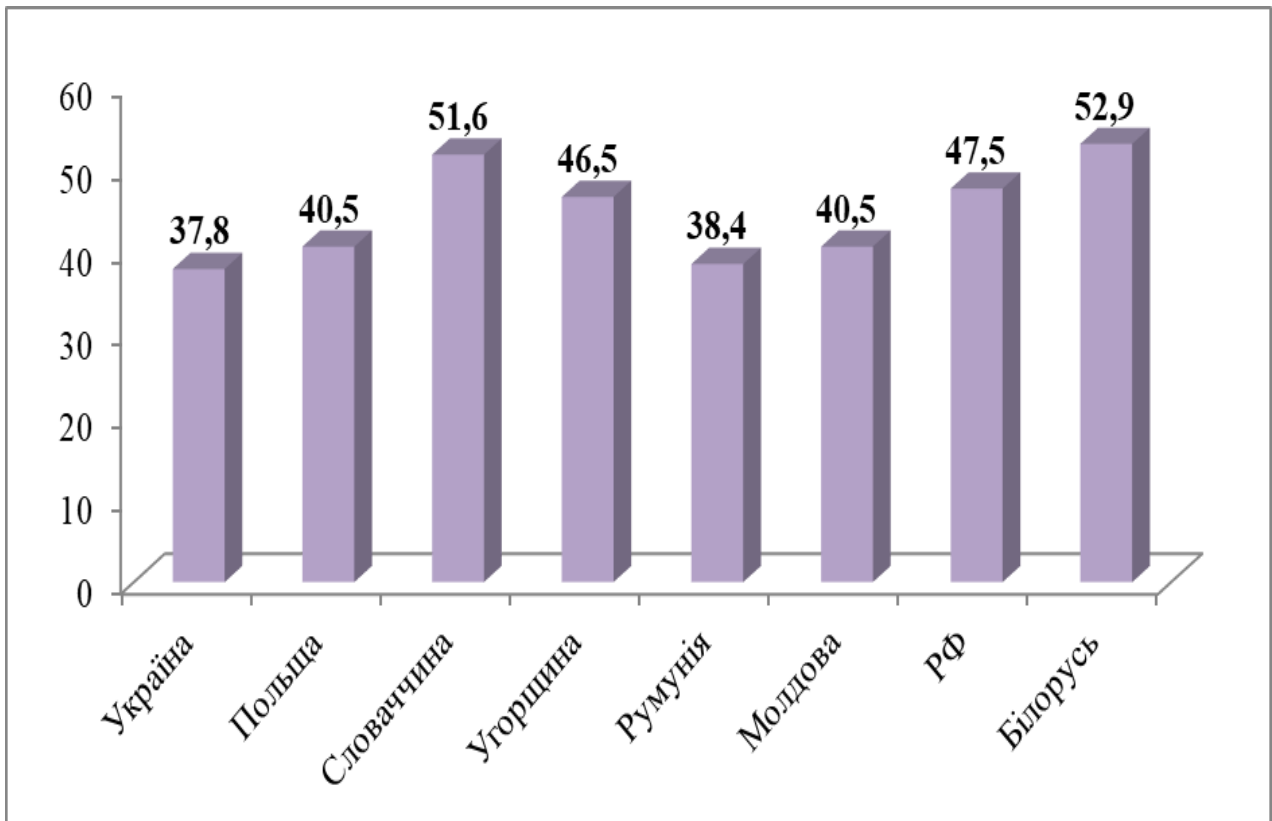

Рис. 2.1. Загальна ставка податків і внесків (від прибутку), %

Джерело: побудовано на основі [20]

Конструкція податкової системи в Україні сьогодні по суті ідентична системам розвинених країн. Це стосується як складу і структури, так і рівня податків і знижок, пов'язаних із соціальним страхуванням. Переважає непряме оподаткування (ПДВ і акцизи), оподатковуються доходи як юридичних, так і фізичних осіб, значні відрахування на соціальне страхування.

Суттєвим недоліком системи оподаткування була нестабільна, непроникна та шкідлива законодавча база. Частина вищезазначених проблем було вирішено шляхом імплементації Податкового кодексу України, але нестабільність і неузгодженість податкового законодавства та проблеми його імплементації все ще залишаються.

Як наслідок, визначення податкової культури включає як платників податків, так і податкових інспекторів. І навпаки, цю діяльність вигідно розглядати з точки зору культури діяльності контролюючих органів: з одного боку, культивування діяльності, яка безпосередньо стосується платників

податків, посилює тиск на них, а з іншого – самі платники податків певним чином впливають на них. контролюючі органи.

Якщо цей тиск буде більшим за загальну культуру, то між платником податків і податковим інспектором виникне суперечка. Безумовно, конфлікт між контролюючим органом і платниками податків призводить до гальмування сплати останніми податків [21].

Кількість платників податків не є єдиним чинником підвищення податкової культури та посилення податкового контролю. Значну роль у процесі утримання податків відіграє діяльність контролюючих органів, їх працівників та всього іншого персоналу, найважливішим аспектом якого є здійснення цього процесу платниками податків за власним бажанням.

З метою надання населенню своєчасної, повної та достовірної довідкової інформації громадянам працює: «Департамент інформаційно-сервісної підтримки Державної податкової служби України.

Поряд з цим, функціонує сервіс «Пульс», який приймає звернення громадян та суб'єктів господарювання щодо неправомірних дій та бездіяльності, можливі корупційні правопорушення у сфері службової діяльності з боку конкретних посадових осіб структурних підрозділів ДПС та її територіальних органів. У 2018 році сервісом «Пульс» скористалися 7193 осіб – платників податків (рис. 2.3).

Нормативно-правова база оподаткування в Україні є складною, а останніми роками ще й дуже нестабільною, що, безумовно, також негативно впливає на рівень податкової культури населення. Адже часто ухилення від оподаткування здійснюється не через бажання уникнути сплати податку, а через нерозуміння деяких норм законодавства. Цей факт ще раз доводить необхідність підвищення якості масово-роз'яснювальної роботи органів ДПС і спрямування роботи податкових інспекторів на зближення держави та населення, а не реалізації суто фіскальної функції.

Соціальна ефективність будь-якої системи залежить від рівня кваліфікації працівників, від їхнього ставлення до професійної діяльності, від морально-етичних засад та психологічних рис особистості» [44].

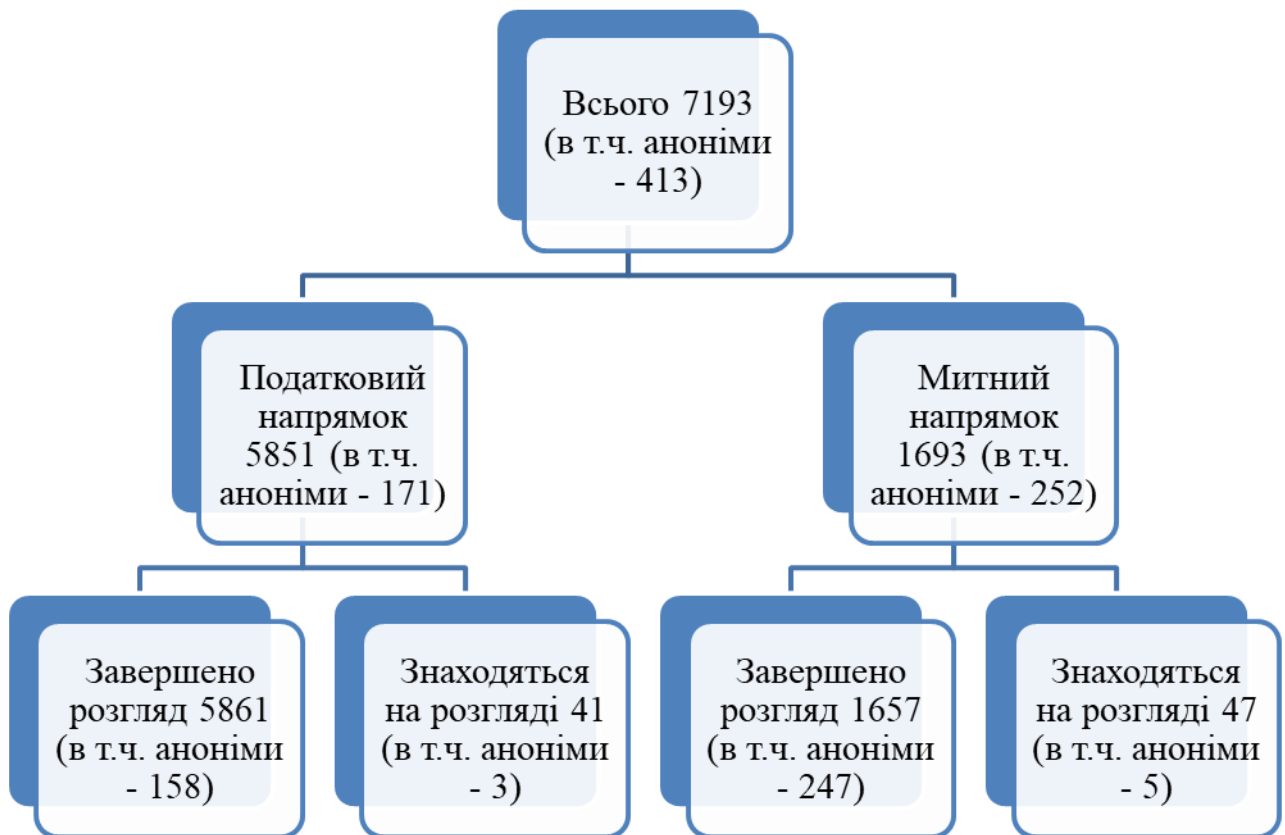

Рис. 2.3. Загальна кількість звернень щодо дій та бездіяльності працівників податкових органів у 2020 році

Джерело: побудовано на основі [23]

Працівники ДПС України «повинні бути підготовленими настільки, щоб зрозуміти важливість взаємовідносин з платниками податків. Охарактеризувати ідеального працівника фіскальних органів можна через призму психологічних рис поведінки працівника ДПС України (див. табл. 2.3).

У багатьох випадках під час роботи в органах ДПС України досягає успіху не найсумлінніший працівник, а той, хто вміє встановити ділові і принципові взаємини і з платниками податків, і з колегами в межах службової етики. В основу професійної етики працівників фіскальних органів мають покладатися насамперед професійні знання, уміння і навички, моральні норми і принципи, а

також основні аспекти професійної, соціальної (зокрема моральної, педагогічної, політичної, дипломатичної, внутрішньої, емоційної) культури та службовий етикет» [24, с. 269].

Таблиця 2.3

**Систематизація психологічних рис поведінки працівників
податкових органів**

Риси характеру працівників ДПС	Типові прояви поведінки працівників ДПС у спілкуванні з платниками податків	Основні завдання етики працівника ДПС
Тактовність і Лаконічність	<ul style="list-style-type: none"> - говорити стисло, завжди аргументувати свою відповідь; - не згадувати про негативні моменти; - надавати перевагу діалогу, а не монологу; - намагатися погоджуватися, а не заперечувати. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищувати довіру і впевненість суспільства в його етичних діях. 2. Узаконити накладення санкцій за неетичну поведінку 3. Зменшити кількість неетичних вчинків шляхом їх осуду та покарання за них. 4. Виховувати чуйність та підвищувати підготовленість працівників ДПС до ухвалення більш етичних варіантів рішень. 5. Долати невпевненість у виборі між етичною та неетичною поведінкою. 6. Розвивати здібності та вміння аналізувати етичний і вартісний результат своєї діяльності. 7. Допомогти працівникам ДПС у вирішенні дилеми співвідношення етики вчинку і власного інтересу. 8. Підвищувати моральний і психологічний розвиток державних службовців
Ввічливість	<ul style="list-style-type: none"> - звертаючись до конкретного відвідувача, враховувати його стать, вік, зовнішній вигляд, манеру спілкування; - не вживати жаргонних слів і виразів, завжди уникати лайки; - заперечувати треба м'яко; - спілкування з відвідувачем потрібно закінчувати подякою. 	
Емоційна стриманість	<ul style="list-style-type: none"> - дати відвідувачеві змогу подискутувати, висловити захоплення логікою платника податків; - не сперечатися через дрібниці; - уникати категоричності. 	
Толерантність	<ul style="list-style-type: none"> - сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних; - адекватно реагувати на особливості поведінки та способу життя платників податків; - демонструвати терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань тощо. 	
Компетентність	<ul style="list-style-type: none"> - підтримувати впевненість у своїй компетентності і в компетентності платника податків; - вміло демонструвати навички і здібності набуті під час навчання, професійної підготовки. 	
Врівноваженість	<ul style="list-style-type: none"> - розпочинати розмову тільки в тиші із зрозумілого і чіткого звертання; - говорити чітко, впевнено, не швидко і не монотонно; - уважно стежити за відвідувачем, який слухає, дивитися йому в очі. 	

Джерело: складено на основі [24, 25]

Працівник податкової служби повинен пам'ятати, що вплив на платника податків є більшим, ніж через законодавчі акти, методи адміністративного впливу та особистісні психологічні особливості, які викликають довіру та повагу до платника податків. І навпаки, платник податків повинен відповідально ставитися до виконання своїх професійних обов'язків.

Платники податків повинні сприймати працівників фіскальних органів як партнерів, а не опонентів, це мають визнавати посадові особи ДПС в Україні, проводячи періодичні податкові та інформаційні кампанії, які присвячені постійному оновленню податкового законодавства, отриманню звітів та звітів, формуванню мобільна та багатофункціональна система інформування, надання необхідної методичної та консультативної допомоги.

2.2. Аналіз впливу податкового консультування на податкову культуру та грамотність платників податків

Суперечливість навколо підвищення рівня оподаткування платників податків в Україні, а також дотримання ними податкового законодавства зараз набуває особливого значення. Наявність значного тіньового сектору, фактів нелегального працевлаштування, приховування реальних доходів та інших негативних аспектів ухилення від сплати податків може остаточно звести нанівець усі спроби реформування податкової сфери.

Крім того, поточна податкова культура в Україні характеризується не лише тим, як платники податків бачать свої податкові зобов'язання, а й тим, як податкові органи бачать платників податків, обидва ці аспекти є важливими аспектами ефективності податкової системи.

Крім того, на податкову культуру країни впливає ступінь розвиненості податкових проблем, чому сприяють інноваційні підходи, що дозволяє продуктивно співпрацювати між платниками податків, податківцями та державою. Зв'язок між податковими консультаціями та податковими традиціями показано на малюнку 2.5. Залежність між цими визначеннями в першу чергу виражається через поєднання таких компонентів, як сервіс, консультація, співпраця, податкові знання тощо [7, с. 199].

Рис. 2.5. Взаємозалежність податкової культури та податкового консультування

Варто звернути увагу на особливості податкової культури в Україні, котрі комплексно систематизовано в таблиці 2.2.

Підвищення податкової культури «слід починати в основному з працівників податкових органів, оскільки ефективність будь-якої системи залежить насамперед від рівня кваліфікації працівників, їх ставлення до професійної діяльності, морально-етичних засад і рис» [8, с.142].

Прагматичні контексти впливу на податкову культуру населення

<i>№</i>	<i>Характерні риси</i>	<i>Прагматичний контекст</i>
1	Нестабільність та суперечливість митно-податкового законодавства	Внаслідок таких обставин платники податків, фактично, не мають змоги безупинно ознайомлюватись з новаціями та змінами законодавства, ба більше, оперативно реагувати на них.
2	Взаємовідносини платників та податкових органів характеризуються односторонністю, що розрахована лише на примусове адміністрування податків.	Фіскальні органи хибно вважають, що вони мають одну суттєву місію – адміністрування податків, однак, оподаткування здебільшого розглядається як “божественна місія”, яка виправдовує всі інструменти.
3	Контролюючі органи у сфері оподаткування в своїй роботі не приділяють належної уваги методам, спрямованим на прищеплення та розвиток у платників податкової свідомості, орієнтованої на добровільну сплату податків.	
4	Відсутність структурованого діалогу, компромісу між платниками податків та податковими органами.	
5	Значні зловживання посадовими особами податкових органів своїм службовим становищем та неналежне виконання обов’язків.	
6	Масштабні ухилення від сплати податку з доходів фізичних	Це яскраво ілюструють податкові декларації українських бізнесменів, політиків та вищих чиновників. Їхні офіційні доходи просто непристойні на фоні найдорожчих автомобілів, будинків та різних предметів розкоші
7	Порушення на практиці прав платників податків: на інформацію, на захист, на справедливе і рівноправне становище, на оскарження дій та рішень посадових осіб податкових органів, на конфіденційність.	Вітчизняне законодавство, що регулює податкові процедури, містить всі ці права, але питання про їх чітке визначення вимагають відповідних змін до діючих правил, а також більшої узгодженості в їх застосуванні на практиці.
8	Непрофесіоналізм, нездатність податківців налагоджувати добрі стосунки з платниками податків, допомагати їм порадою, бути консультантом і водночас стежити за своєчасною сплатою податків	

Податкова культура США настільки вкоренилася у свідомості кожного американця, що, здається, закладена генетично, це приклад успішних відносин між платниками податків і податківцями. Концепція невідворотності та добровільності надзвичайно популярна серед платників податків та інших

розвинених країн. Наприклад, у Нідерландах добровільна частка платежів становить 97%.

В Україні найпоширеніші види консалтингових послуг пов'язані з економікою та теорією управління. Що стосується оподаткування, то дискусії в цій сфері є частиною економіки та права, а питання управління фінансами вирішуються.

Вважаємо, що зростання популярності книжок і статей на податкову тематику в першу чергу сприятиме підвищенню податкової культури платників податків.

На жаль, в Україні, незважаючи на певні позитивні моменти розвитку ринку податкового консультування, а саме створення Співки податкових консультантів України в липні 2001 р., виконання Мінпраці України запиту ДСКУ в Лютий 2004 року щодо професії консультування з питань оподаткування та зборів, розвиток галузі та подання її до Верховної Ради України щодо законопроекту про податкове консультування призвело до численних проблем зі стратегічним розвитком професії консультування з питань оподаткування в Україні. [36].

Це пояснюється відсутністю конкуренції у сфері податкового консультування в країні в цілому, відсутністю фінансової підтримки податкового консультування, низьким розвитком культури податкового консультування та початковою нерозвиненістю.

Є значні можливості для розширення вітчизняного податкового консультування: актуальним завданням у цій сфері є подолання бар'єрів на шляху розвитку послуг податкового консультування. Він має базуватися на попередньому іноземному досвіді. На нашу думку, податкове консультування в Україні має бути започатковане конкретним місцем і метою податкових консультантів у тристоронніх відносинах між платниками податків, фіскалами та податковими консультантами [20, с. 207].

Кожна людина прагне досягти успіху в житті та жити в самодостатній державі, яка отримує всі гарантовані соціальні блага.

Як наслідок, формування знань платників податків про фінанси вважається важливим аспектом обов'язків податківців шляхом проведення інформаційних кампаній та роз'яснень податкового законодавства.

Ідея фінансової грамотності також використовується окремими особами на індивідуальній основі, а також враховується при вимірюванні ступеня розвитку суспільства.

Яким би поширеним це не здавалося, чим вища фінансова грамотність населення, тим вищий загальний економічний розвиток і суспільний добробут. Крім того, завдяки своїй фінансово грамотній природі люди будуть більш обізнаними щодо рішень, які вони приймають щодо використання тих чи інших можливостей, які надає фінансовий сектор.

Ступінь фінансової грамотності опосередковано впливає на дотримання податкового законодавства, одним із компонентів якого є податкова дисципліна.

Податкове покарання - це умисність платників податків у сплаті податків і зборів. Правила забезпечуються законодавством і офіційними правилами.

Податки є обов'язковими платежами, встановленими вищим органом законодавчої влади, сплачуються як фізичними, так і юридичними особами і сплачуються до бюджету в порядку та розмірах, визначених законом. Функціонування кожної частини економіки країни залежить від податків. Податки використовуються для фінансування шкіл, дошкільних закладів, лікарень, будівництва доріг та інших інфраструктурних проектів, а також для підтримки військових і захисту ресурсів країни.

У більшості країн світу, в тому числі в Україні, прийнято простий і універсальний спосіб сплати податків, який є обов'язком фізичних осіб. Стаття 67 Конституції України зобов'язує кожного сплачувати податки і збори за встановленими тарифами і правилами. Для сплати податків громадянин повинен подати до податкової служби власноручно заповнену довідку про сукупні доходи за попередній рік (включаючи всю виконану роботу). Податок на прибуток стягується із загального доходу.

Як результат, загальний звіт про доходи та фінансові знання населення безпосередньо пов'язаний із двома концепціями та є взаємозалежністю між ними (фінансові знання населення залежать від звіту, а звіт підвищує податкову культуру населення та фінансові знання).

Для порівняння, за методологією ОЕСР було опубліковано звіт репрезентативного для всієї країни національного опитування громадської думки з питань фінансової грамотності та фінансової інклюзії 2021 року, яке було проведено у серпні 2021 року в рамках проекту USAID «Трансформація фінансовий сектор», спільно з Національним банком України (НБУ). Методика ОЕСР для розрахунку індексу фінансової грамотності України становить 12,3 бала (або 58 відсотків від його максимального значення). Індекс фінансової грамотності в Україні демонструє позитивну динаміку: менш ніж за 3 роки загальний приріст балів склав 6,0%; всі компоненти зросли.

На сьогоднішній день підвищенню податкової обізнаності населення сприяло розміщення в податкових інспекціях інформаційних стендів, на яких міститься інформація про основні частини останніх законодавчих і нормативно-правових змін, методику подання звітів про ці зміни, проблеми, що виникають, та так далі. Інформація щодо планів роботи та звітів розміщена на офіційних сайтах у спеціалізованих розділах. результати діяльності; громадська взаємодія; публічні заходи; регуляторна політика тощо. Однак цього ще недостатньо. Практика, соціологічні дослідження XXI століття [22] показують, що навіть сьогодні багато платників податків недостатньо обізнані про зміни податкового законодавства, що відбулися, що заважає їм повною мірою усвідомлювати свої права та обов'язки. У поєднанні з цим напрямок роботи податкових органів є затребуваним і має перспективу для подальшого розвитку та підвищення ефективності.

Сьогодні вкрай важливо і важливо зробити положення Податкового кодексу України зрозумілими пересічному громадянину країни. Ми вважаємо, що, виходячи з глобального характеру проблеми та еволюції людського суспільства, важливо інформувати платників податків не шляхом публікації друкованих

матеріалів (газет, журналів, буклетів тощо) та поширення інформації через текст, а шляхом трансляції матеріалів через теле- та відеохостинг (YouTube, Dacast, Vimple та ін.). Важливо пам'ятати, що основною метою інформації є надання позитивних новин, які будуть потрібні платнику податків.

Для створення ціннісних підходів і рушійних сил, які допоможуть їм виконувати всі обов'язки та права, пов'язані з цією демографічною групою, слід проводити регулярне просування позитивної податкової інформації, беручи до уваги характеристики аудиторії (*pequena, média, grande empresas* , сфери діяльності тощо). Ефективність засобів передачі інформації залежить від того, наскільки інформація професійно підготовлена та доступна громадськості. Оприлюднення відеоконтенту має здійснюватися на регулярній основі з метою ознайомлення з нормами податкового законодавства, надання відповідей на актуальні питання тощо. Інформація повинна поширюватися у загальнодоступній формі, відповідати на найпоширеніші запитання (податкові питання можуть вважатися попередником), супроводжується прикладами з практики..

Продовжуючи наш аналіз, слід акцентувати увагу на необхідності розробки та прийняття спільної для всіх зацікавлених сторін Стратегії податкової грамотності населення. Така Стратегія повинна уніфікувати, скоординувати та об'єднати зусилля державних органів, бізнесу та громадянського суспільства, спрямовані на підвищення податкової грамотності на національному рівні. В основу Стратегії повинні бути покладені євроінтеграційні прагнення країни, адже повноправне членство в Європейському Союзі – стратегічна мета України, закріплена в Конституції.

Висновки до розділу 2

Сучасна система органів управління здійснює велику кількість різноманітних дій, які впливають на стан податкових відносин в Україні. Через величезну кількість випадків порушення податкового законодавства та ухилення від сплати податків, звичайно, рівень податкової культури залишається низьким. Однак податкова сфера все ще реформується та стандартизується до європейських стандартів і норм, і ми можемо очікувати, що податкова культура в Україні з часом буде схожа на провідні європейські країни.

Крім того, важливо визнати, що демократія безпосередньо пов'язана зі свободою, а свобода – з культурою. Тому категорії «культура податківця», «культура податкового консультанта», «культура платника податків» є значимими не лише для політики та економіки, а й для суспільства. Зрештою, від нього залежить зміцнення фіскальних відносин з платниками податків. Разом з тим, здатність суб'єктів податкового консультування використовувати у своїй роботі соціально-психологічні технології може підвищити ефективність їх дій та створити основу для підвищення довіри платників податків до податкової системи в цілому, а також стати основою для функціонування корпоративного податкового консультування в Україні.

Європейські експерти включають податкову мораль, податкову дисципліну, податкову культуру, справедливість побудови податкової системи та ступінь довіри до влади в цілому щодо дотримання податкового законодавства. Ці категорії є основними чинниками поведінки платників податків у межах законодавчої відповідності системі оподаткування. В рамках індивідуального підходу європейські експерти оцінюють більш конкретні фактори щодо свідомої сплати податків: розмір податкового навантаження; витрати, пов'язані з дотриманням податкового законодавства; знання та навички платника податків; ймовірність виявлення та ступінь покарання за недотримання податкового законодавства; прямі вигоди від дотримання податкового законодавства або допомоги; норми та цінності платника податків. Однією з

головних цілей розробки податкової політики в країнах ЄС є сприяння податковій прозорості фінансових трансакцій за кордоном.

Формування та розвиток податкової культури має вирішальне значення для реформування податкової системи в Україні. Формування податкової культури опосередковано пов'язане з економічними реформами в національній економіці України. Комплексні зміни податкової системи сприятимуть реалізації податкової культури як складової податкового потенціалу в Україні.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПОДАТКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та перспективи розбудови податкової культури в сучасних умовах

У сучасному економічному просторі постає питання про необхідність удосконалення системи оподаткування та розгляду її не лише як фінансово-політичної, а й соціальної проблеми. У певного прошарку суспільства сформувалося негативне сприйняття оподаткування: низька податкова культура, недовіра до фіскальних інституцій і, як наслідок, приховування доходів та несплату податків. Усі ці відомості задокументовані органами управління злочинністю та зростанням правопорушень, пов'язаних із приховуванням чи фальсифікацією відомостей про отримані доходи. Таким чином, держава зазнає значних та особливо значних збитків. Тому важливо формувати та виховувати податкову культуру населення.

Вплив податкової культури на еволюцію оподаткування є значним.

Беручи за основу підхід до розвитку (як до процесу зняття певних протиріч), слід зазначити, що «проблемна ситуація в контексті низької податкової культури полягає в:

1) соціальному протиріччі, яке склалося між потребою в соціально справедливому розподілі й перерозподілі доходів у суспільстві й широким розповсюдженням девіантних форм податкової поведінки;

2) протиріччі між інтересами держави, спрямованими на регулювання соціально-економічних процесів за допомогою оподаткування, і низьким рівнем життя більшості населення, який різко погіршується в умовах економічних криз і значної питомої ваги тіньової економіки» [41, с. 458].

Податкова культура – це складне соціально-економічне явище, властиве суспільству з ринковою економікою, рівень якої зумовлює фіскальний потенціал держави.

Податкова культура (як одна з головних ознак громадянського суспільства) є складником загальнонаціональної культури (правової, економічної, політичної і фінансової), а отже, містить:

1) «знання своїх прав і обов'язків у процесі сплати податків (як складник правової культури), удосконалення знань і розуміння податкових наслідків господарської діяльності (як складник економічної культури), тобто інтелектуальний рівень;

2) усвідомлення громадянами всієї важливості для держави сплати податків (як складник політичної культури), оцінювання соціальної корисності податкового законодавства і формування власного ставлення до податкової політики, діяльності податкових органів як представників держави, тобто емоційно-психологічний рівень;

3) уміння користуватися правовим інструментарієм у практичній діяльності, своєчасне представлення податкової звітності (як складник фінансової культури), а також дотримання етичних норм у спілкуванні з працівниками контролюючих органів, тобто поведінковий рівень» [51].

Основна фінансова причина платників податків, які є законослухняними, полягає в тому, щоб уникнути наслідків несплати податків. Для сприяння такій поведінці держава, як правило, вживає такі дії: зниження ставок окремих податків, застосування системи податкових вирахувань, посилення покарання для порушників податків, зміна частоти планових податкових перевірок з огляду на ризик діяльності платника податків тощо. Однак важливо визнати, що всі ці заходи дадуть очікуваний результат, якщо знання про оподаткування, зокрема щодо податкової культури, також підвищаться.

Коло питань, які заважають покращенню податкової культури будь-якої держави, дуже обширне та різноманітне, головне – конфліктне. Їх можна класифікувати, об'єднавши різні критерії, які їх описують або узагальнюють, по-

перше, ми обговоримо першочергові проблеми, пов'язані з розвитком економіки України на сучасному етапі, а по-друге, вони потребують першочергового вирішення. Найбільші проблеми, пов'язані з формуванням податкової культури, полягають у наступному:

- велика кількість і різноманітність податкових конфліктів;
- б) низька або часткова ефективність застосовуваних методів підвищення рівня оподаткування, що пояснюється різними потребами та способами сприйняття потенційних платників податків та інших категорій населення (таких як молодь, потенційні платники податків та ін.), а також відсутність комплексного, виваженого плану побудови відносин із громадськістю.
- в) інертність окремих складових податкової системи в період реформування (зокрема предметної складової, якою є, наприклад, органи контролю), складність зміни моделі поведінки в бік демократії.
- г) зниження рівня громадської обізнаності та довіри до влади в періоди частих змін, особливо коли ці зміни здійснюються без плану чи розпорядження;
- д) вираження шкідливої податкової конкуренції тощо.

Власне, перелік можна доповнювати, але причини існуючої податкової культури і, як наслідок, податкової дисципліни, будуть знаходитись у сфері перерахованих вище проблем. [43].

На думку конфліктологів, основними причинами, що провокують конфлікт інтересів платників податків і контролюючих органів, є такі:

- 1) «розподілом коштів займається група людей, яка має владу і протистоїть усьому суспільству, що й породжує умови для неминучого конфлікту;
- 2) політична влада захищає наявний економічний порядок розподілу суспільного продукту, що об'єктивно зумовлює конфлікт у системі «влада - населення»;

- 3) у суспільстві діє висхідний ланцюжок взаємостосунків: гроші – влада – цінності – ритуал. Між цими елементами присутнє протистояння інтересів протилежних соціальних груп, що породжує конфлікти в структурі системи суспільних відносин;
- 4) соціальний конфлікт є продуктом економічних відносин, що пояснюється наявністю засобів примусу, зумовлених економічними, соціальними, правовими відносинами власності».

Велика кількість і різноманітність конфліктів у податковій сфері підтверджують доцільність розгляду природи їх виникнення (рис. 3.1) [44, с. 354].

Рис. 3.1. Природа виникнення конфліктів у податковій сфері

Джерело: побудовано на основі [41]

Як свідчить, ці конфлікти можуть бути спричинені існуючими суперечками та проблемами податкового законодавства, способом виконання

державними органами своїх функцій, пізнім характером реформ, а також суб'єктивізмом конфлікту. Важливу роль в управлінні конфліктами відіграє податкове законодавство, яке містить методи вирішення типових соціальних конфліктів, максимізує переваги оподаткування для всіх учасників, регулює правові норми функціонування податкових органів і платників податків на демократичних засадах із застосуванням громадського контролю. Останній має сприяти підпорядкуванню індивідуальної поведінки соціальним правилам і очікуванням, розглядаючи вирішення конфліктних ситуацій.

Як наслідок, не лише вирішення проблем у законодавстві призводить до послаблення колізій, але й створення системи органів контролю, що відповідає умовам реалізації нової податкової політики, також є значущим у розвитку системи.

Підвищити податкову культуру та заохотити платників податків підтримувати податкове забезпечення можна різними способами та різними ініціативами. Найважливішим аспектом цього питання є аргументоване судження про те, які відповідають умовам конкретної країни, її менталітету, ступеню розвитку та якості життя. Найважливішими кроками для підвищення податкової культури в Україні є:

- 1) зменшення складності податкового законодавства та його вдосконалення;
- 2) підвищення якості податкових процедур;
- 3) вдосконалення механізму вирішення податкових спорів;
- 4) підвищення якості інформації, розвиток податкової освіти громадян, відповідальності та дисципліни.
- 5) забезпечення дотримання працівниками етичних правил, встановлених податковими органами.
- 6) підвищення репутації податкової служби та цінності роботи в державних органах.
- 7) посилення комунікації між податківцями та платниками податків та підвищення її ефективності.

8) подальший розвиток електронних послуг під час адміністрування послуг податковими органами;

9) створення засад для системного виховання податкової культури наступного покоління (економічне виховання молоді, соціальні медіа на податкову тематику, публічні заходи на податкову тематику).

Разом з тим, основними пропагандистами податкової культури є ЗМІ (ЗМІ). Вони повинні пропагувати ідею про те, що громадяни повинні знати про податкове законодавство. Інформація, що розповсюджується через ЗМІ, має профілактичний характер, що в свою чергу зменшує кількість таксономічних злочинів у сфері оподаткування.

Численні дослідження мешканців країни показують, що вони найбільш ефективні у взаємодії через телевізійні програми, створені безпосередньо експертами у сфері податкових правопорушень. [45, с. 171].

Для того, щоб інтерес ЗМІ до оподаткування не зменшувався, необхідно створити програму, присвячену освіті журналістів, у цій програмі будуть спеціальні заняття з податкової тематики, саме для журналістів.

Навчальна програма має бути складена доступною мовою та укладена кваліфікованими працівниками податкової. Основна мета програми – заохотити працівників ЗМІ приділяти свій час сприянню підвищенню податкової культури населення та зменшенню податкових злочинів. Важливим є й те, що все фінансування навчання має надходити з державних цільових фондів. Це буде ще один важливий інструмент для рекламної компанії, важливий у знанні податкового законодавства країни. Зрештою, якщо фінансування буде надходити від приватних осіб, ефект від впровадження програми буде негативним. Серед населення популяризувалося уявлення про те, що все, що показують по телебаченню чи чують по радіо, є пропагандистською компанією одного чи кількох впливових осіб і є брехнею.

Практичне застосування інформаційно-просвітницької роботи продемонструвало ефективні результати в багатьох країнах. Як наслідок, це може мати значний вплив на нашу територію, оскільки полегшує переслідування

податкових злочинів, які в деяких випадках вчиняються громадянами через їх недостатню обізнаність щодо податкового законодавства, а в більшості випадків це цілеспрямовано спроби уникнути сплати податків.

З того, що я бачив, ця пропозиція мала б більший вплив, якби навчання щодо необхідності сплати податків починалося зі шкільних років.

Діти, підлітки та студенти все ще формують розуміння оподаткування, тому важливо розпочати цей процес з ними якомога раніше. У майбутньому у людей буде складатися позитивне враження про податкову систему, закони та податкові платежі. Це призведе до того, що суспільство має значну податкову культуру. Важливо додати новий предмет до навчальних програм закладів освіти (це може бути основний або додатковий предмет, який не буде оцінюватися заради просування).

Програма навчання повинна містити наступну інформацію:

- «історія формування податків, аспекти виникнення та встановлення податкової системи на різних етапах розвитку у різних країнах.
- ознайомлення з основними правами та обов'язками платників податків.
- знайомство з повноваженнями та основами роботи податкових органів.
- короткий екскурс по прикладах податкових правопорушень та відповідальність за їх здійснення» [46, 47].

Програма має складатися з багатьох рівнів, які розробляються спеціально під кожну вікову групу учнів, студентів.

Запровадження в містах і селах музеїв історії податків дозволить продемонструвати історію розвитку податкової системи в нашій країні та інших країнах. Це також допоможе розширити податкові знання. Потенціал відвідування цього музею викликав би інтерес у молодших і старших поколінь громадян.

Підвищення поширеності податкової культури серед населення потребує більш сучасних і прогресивних підходів. Одним із способів надання необхідної

інформації платникам податків та надання відповідей на запитання, що часто виникають під час розгляду податкової тематики, є інформування та консультування.

3.2. Орієнтири підвищення рівня фінансової грамотності платників податків

У нинішніх умовах розвитку українського суспільства надзвичайно велика увага приділяється проблемі підвищення рівня фінансової грамотності дітей та молоді, що є актуальним загалом і для інших країн світу. На думку Т. Кізими: «таку ситуацію можна вважати цілком логічною і закономірною, оскільки стрімке поширення фінансових відносин на усі сфери життєдіяльності людини, залучення до участі на фінансовому ринку усе ширшого кола приватних інвесторів, наявність низки інвестиційних ризиків при вкладанні коштів у різноманітні фінансові проекти» спонукають молодих українців цікавитися основами розвитку особистих фінансів та формувати належний рівень фінансової грамотності» [57, с. 66].

Під фінансовою грамотністю населення доцільно розуміти «сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх в процесі прийняття фінансових рішень. До світоглядних позицій (установок) відносимо сформовані населенням традиції і культуру фінансової поведінки та рівень усвідомлення ним необхідності підвищення фінансової грамотності. Знання передбачають освоєння і розуміння населенням основних фінансових категорій, понять, явищ і процесів (наприклад, сутності, мотивів та чинників заощаджень, природи і функцій фінансового ринку, принципів функціонування фінансових інституцій, співставлення ризику і дохідності тощо). До навиків зараховуємо уміння знаходити та аналізувати фінансову інформацію, звичку спостерігати за подіями на фінансовому ринку, уміння порівнювати пропозиції

щодо інвестування коштів у фінансові активи від різних фінансових інституцій, здатність уважно читати договори щодо придбання фінансових послуг і розуміти закладену в них інформацію тощо» [57, с. 67].

Таблиця 3.2

Характеристика базисів фінансової грамотності населення

<i>№</i>	<i>Базис</i>	<i>Характеристика</i>
1	Грамотний підхід до грошей	Кожна людина повинна вміти правильно користуватися своїми грошима, сприймаючи їх як гнучкий інструмент, яким можна легко управляти. Варто зробити так, що не людина працювала на гроші, а гроші працювали на людину
2	Облік та вміння планувати свої фінансові ресурси	За допомогою ретельного фінансового плану, який можна створити самостійно, або навіть найняти фінансового консультанта, треба раціонально розподіляти свої доходи та витрати та визначити яку суму є можливість відкласти задля досягнення певної цілі. Раціональний та правильний розподіл своїх фінансових ресурсів необхідний для накопичення коштів для придбання нерухомості або автомобіля, чи акумулювання капіталу для створення активів
3	Основи співпраці з фінансовими установами	Для того, щоб бути успішним та багатим, необхідно мати вміння співпрацювати з різноманітними фінансовими установами та елементами фінансового ринку: банками, страховими компаніями, брокерами, використовуючи важливі інструменти для розподілу та примноженню грошей. Багатьом людям варто знати, що споживчий кредит – це крок до бідності та розорення власного капіталу, а накопичення та заощадження грошей – крок до багатства. Тим паче, на рику фінансів на сьогодні існує безліч послуг та програм, що допоможуть отримати дохід навіть з мінімальними вкладками
4	Знання своїх прав та обов'язків	Саме обізнаність у сфері правового регулювання допомагає правильно використовувати фінансові ресурси та не потрапити на шахраїв. Знання прав дає змогу укласти договори, не шкодячи собі і своїм фінансам
5	Уміння заощаджувати	Однією з базових основ – є вміння створювати заощадження. Згідно зі статистичними даними, більшість українців зберігає свої заощадження вдома, саме це негативно віддзеркалюється на добробуті кожного громадянина та на економіці країни в цілому. За допомогою депозитів та інвестицій можна не лише зберігати всю суму в цілості, а й примножувати свій дохід
6	Відповідальний підхід до придбання фінансових послуг	За допомогою правильного математичного розрахунку вигоди можна зробити вибір фінансової послуги, отримуючи при цьому максимум користі

В таблиці 3.2. згруповано базиסי фінансової грамотності населення, на які пріоритетно слід звертати увагу у найближчій перспективі.

Фінансова результативність країни в більшій мірі залежить від доходів українських домогосподарств. «Доходи сім'ї – це сукупність надходжень із різних джерел, які отримує сім'я як у грошовій, так і натуральній формах. Залежно від регулярності отримання доходи сім'ї поділяють на чотири категорії: доходи від поточної діяльності, доходи від активів, соціальні та інші доходи. Величина сімейних доходів є однією з найважливіших характеристик рівня життя населення. Водночас рівень доходів, а також обсяг і структура споживання слугують показником соціального статусу людини, її становища в суспільстві» [60].

Очевидно, що споживачі самі повинні прагнути підвищити рівень фінансової грамотності, адже розумний споживач фінансових послуг та інших продуктів з більшою ймовірністю буде захищений від шахрайських дій з боку брехливих продавців і постачальників цих послуг. Низький рівень фінансової грамотності населення призводить до прийняття неправильних інвестиційних рішень, збільшення особистої заборгованості населення, передачі негативного фінансового досвіду молодшим, неефективної роботи пенсійної системи та інших проблем.

Важливо визнати, що всі громадяни повинні мати базові знання фінансового менеджменту. Як наслідок, фундаментальні принципи фінансової освіти для дітей допомагають дітям зрозуміти цінність грошей і створюють основу для постійного планування бюджету та заощаджень. На жаль, фундаментальні поняття фінансової грамотності не вивчаються в середній школі. Це можна вважати важливим уроком для студентів (або навіть важливішим, ніж інші предмети, які вони пристрасно вивчають і, ймовірно, ніколи не знадобляться їм у повсякденному житті). Вирішувати питання навчання молоді на належному рівні фінансової грамотності у коледжі немає актуальної потреби, оскільки дисципліни, за якими навчаються необхідні навички, не входять до освітніх програм вищих навчальних закладів. Розуміння фундаментальних

принципів фінансової грамотності має вирішальне значення для дорослих громадян у прийнятті обґрунтованих рішень щодо фінансів та оцінці пов'язаних з ними ризиків, а також для планування майбутніх пенсій [61, с. 19].

Уряд також повинен спрямовувати все більші обсяги фінансових ресурсів на підвищення фінансових можливостей громадян, оскільки високий ступінь фінансової експертизи допомагає тимчасово ввести вільні готівкові кошти у фінансовий сектор країни, що стимулює конкуренцію у фінансовій сфері та забезпечує стабільність макроекономічної системи в суспільстві. Крім того, низький рівень фінансових знань населення зменшує можливості регулювання та знижує ефективність регулювання фінансового ринку. Крім того, з макроекономічної точки зору, недостатня поінформованість про фінансові послуги призводить до низької участі населення в їх витратах, що призводить до нижчої якості та кількості заощаджень та інвестицій, що зазвичай призводить до економічного зростання.

Інші установи на фінансовому ринку, які надають послуги громадянам у великих обсягах, також зацікавлені у значному збільшенні фінансових знань. Зрештою, відсутність фінансової грамотності споживачів сприяє зростанню негативних зовнішніх ефектів, спричинених ненадійними постачальниками фінансових послуг, ці наслідки, звичайно, шкодять вірі суспільства у фінансовий сектор загалом. фінансові установи не зацікавлені в кредитуванні фінансово неграмотних людей, оскільки чим більше фінансово грамотних клієнтів, тим стабільнішим буде фінансовий ринок і, як наслідок, зменшиться частка проблемних кредитів. Скоро воно зменшиться[62].

Причини низького рівня фінансових знань українців такі:

- Більшість громадян не заощаджує, однак ті, хто заощаджує, зазвичай роблять це, намагаючись заощадити на чорний день.
- Їм бракує знань про діяльність фінансових установ і про переваги, які вони надають.
- Вони не довіряють фінансовим установам і організаціям, які є фінансовими. Кожен четвертий громадянин мав болісний досвід

спілкування з фінансовими установами.

- Населення має описове розуміння свого особистого бюджету, якого недостатньо для повного розуміння того, як найкраще витратити та заробляти.
- Не кожна людина спробує реалізувати власну цікаву ідею для бізнесу. Оскільки більшість вагається щодо потенційних небезпек і страху втрати капіталу, які вже існують,
- Загалом 39% населення не мають банківських рахунків.

Більшість населення покладається на базові фінансові послуги, серед яких: оплата рахунків через банк (73%); користування поточними рахунками та пластиковими картками (68%); споживчий кредит (30%); здійснення платежів через пристрої платіжної системи (38%); користування послугою банківських переказів (92%); обмін валют (31%) та інші послуги »[61].

Підвищення фінансових знань населення є однією з довгострокових цілей держави. Зокрема, високий рівень фінансової грамотності громадян: сприяє економічному зростанню; сприяє надходженню інвестицій; зменшує заборгованість населення та рівень злочинності; зменшує кількість злочинів, зокрема шахрайських дій проти фізичних осіб, сприяє розвитку фінансової відповідальності та незалежності.

У різних країнах рівень фінансової грамотності та доступу до фінансових інструментів значно відрізняється. У системі фінансової освіти країни існують різноманітні методи, засоби та форми спілкування, які залежать від національного характеру країни.

Ці програми знаходяться в Бельгії, Німеччині, Чехії, Польщі, Румунії, Великій Британії, Австрії, Угорщині, Іспанії, Італії, Фінляндії, Норвегії та інших країнах.

Певні кластери країн можна визначити на основі:

1) із суттєвим розумінням фундаментального значення та ролі фінансової грамотності в загальних знаннях і розумінні населенням розвитку фінансової освіти. Ці країни мають такі вказівки: США, Велика Британія, Франція,

Німеччина, Канада, Сінгапур, Нова Зеландія.

2) з розумінням пріоритетності та цінності фінансової освіти, водночас відсутністю базової підготовки та недостатньою підтримкою з боку громадськості (Голландія, Польща, Італія, Чехія, Австрія, Індія);

3) з початковим розумінням ступеня впливу фінансової грамотності на розвиток соціально-економічного добробуту в державі та початком процесу реалізації проекту, а також програм, спрямованих на навчання та підтримку фінансово грамотних громадян (Китай, Україна) .

Таким чином, можна відзначити, що в міжнародній практиці на державу покладається ключова роль координатора процесу підвищення рівня фінансової грамотності населення. Досвід розвинених країн у процесі підвищення рівня фінансової грамотності населення демонструє різні за своїм характером форми участі держави під час вирішення цього питання. Так, держава може:

- 1) “виступати центральним агентом, координуючи діяльність суб’єктів, що реалізують інформаційно-освітні програми, забезпечуючи функціонування єдиних інформаційних баз і каналів поширення інформації;
- 2) фінансувати (повністю або частково) реалізацію інформаційно-освітніх програм;
- 3) забезпечувати формування стандартів поширюваної виробниками фінансових послуг інформації, характеру процедур її розкриття;
- 4) повністю реалізовувати весь технологічний ланцюжок дій із розвитку фінансової грамотності” [62].

Різноманітні способи участі країни у збільшенні фінансових знань зазвичай поєднуються, а не використовуються повністю. Реалізація всіх технологічних кроків державою є найбільш прямим способом участі в політичній сфері, але на практиці він майже не використовується, держава зазвичай розширює рамки плану через організації, які не є державними. Якщо залучення громадськості має важливе значення для впровадження заходів або може призвести до значної економії та підвищення ефективності, слід залучати

громадськість. Як наслідок, різні етапи реалізації інформаційно-просвітницьких ініціатив (від створення плану до розповсюдження адресатам) мають різний характер і ступінь участі з боку держави.

Важливою є і позиція Т. Смовженко, яка свідчить про те, що необхідність залучення багатьох організацій до реалізації програм щодо фінансової грамотності населення в цілому визнається в усіх розвинених країнах світу. Спектр цих організацій включає держави: вони беруть участь у визначенні пріоритетів і напрямків політики, а також створенні стратегії розвитку фінансової грамотності та реалізації програм. Крім того, вони створюють правову базу для відповідного ринку. Як правило, цей тип організацій – це соціальні агентства, які займаються працевлаштуванням, освітою та пенсійним страхуванням, організації, які регулюють фінансовий сектор і сприяють захисту споживачів, а також приватні компанії чи інші організації, які представляють інтереси галузі. Ці організації реалізують значну частину програм у сфері фінансової грамотності населення [66, с. 124].

Різновиди участі приватного сектору подібні до державних, за винятком створення загального стандарту обміну інформацією та розкриття інформації.

Як наслідок, досягнення високого рівня фінансової грамотності населення має стати основою для взаємодії громадян з різними фінансовими установами, використання ними банківських і страхових продуктів, створення пенсійної стратегії.

Важливо визнати, що фінансово неграмотні громадяни негативно впливають на особисте щастя та фінансовий клімат загалом. Ми визнаємо, що через неправильне планування чи нерозуміння порядку формування доходів і витрат люди фактично мають фінансові зобов'язання перед фінансовими установами, як наслідок, відсутність грамотності збільшує кількість фінансових злочинів. У глобальному масштабі цей контекст здатний спричинити фінансову кризу в економіці держави..

Нагальними заходами в контексті підвищення рівня фінансової грамотності населення, на думку Л. Слободи, мають бути наступні: «визначення

(або створення) єдиного координаційно-моніторингового центру (органу), який відповідав би за реалізацію державної політики у сфері підвищення фінансової грамотності населення; об'єднання спільних зусиль учасників фінансового ринку в напрямі розроблення єдиної Національної стратегії фінансової грамотності; проведення на постійній основі детальних досліджень реального рівня фінансової грамотності населення України; моніторинг моделей реалізації програм фінансової грамотності країн із ринковою економікою, які мають позитивний досвід реалізації таких програм» [57, с. 169].

Реалізація запропонованих ініціатив може включати: підвищення фінансових знань населення, покращення добробуту населення, визнання та зменшення фінансового ризику сімей, покращення бізнес-середовища та збільшення обсягу підприємництва, підвищення соціального та фінансового стабільності в Україні.

На етапі розвитку організації податкового консультування в Україні важливо визначити правові основи їх діяльності, зокрема поєднати державне регулювання з ринковою системою саморегулювання ринку податкових послуг, чітко визначити роль та місце надання податкових послуг. Платникам податків та іншим особам, які займаються фінансами, слід надавати знання як про податки, так і про соціальні проблеми.

Фінансові вигоди приносять як звичайна людина, так і уряд. Це не тимчасове поняття, а набір знань і вмінь, які знадобляться в повсякденному житті. Незважаючи на розвиток інформаційних технологій та зусилля державних інституцій, рівень фінансових знань українців все ще недостатній. Це прикро, оскільки фінансові знання кожного громадянина мають вирішальне значення для покращення життя та процвітання країни.

Висновки до розділу 3

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що, незважаючи на високий рівень добровільності сплати податків ВПП, а також їх сумлінність щодо податкових зобов'язань, все ще існують проблеми у розвитку податкової культури. Про це свідчить значна кількість порушень платниками податків податкового законодавства.

Важливо також визнати, що наглядові органи вживають різноманітні ініціативи для покращення стану податкових відносин в Україні, що призвело до незначного збільшення позитивних результатів. Однак важливо враховувати точку зору платників податків, які вважають, що високі податки, надмірно обтяжлива та нерівномірна податкова система, необґрунтовані перевірки бізнесу, додавання роздрібного податку на покупки, корупція, двозначність чинного законодавства, погане обслуговування та Відсутність прозорості пов'язана як з адмініструванням податків в Україні, так і з ДПС України, іншими організаціями та громадськістю.

Підвищення поширеності податкової культури серед населення потребує більш сучасних і прогресивних підходів. Інформування та роз'яснення з питань оподаткування є одним із способів надання необхідної інформації платникам податків та надання відповідей на запитання, які часто виникають під час розгляду питань оподаткування.

Податкова культура - це розуміння важливості сплати податків, а також знання своїх прав і обов'язків щодо системи оподаткування країни. Заходи податкових органів мають сприяти доступу громадян до послуг в електронному вигляді, сприяти розвитку культури мотивації платників податків і таким чином збільшувати надходження до державного бюджету.

Важливо визнати, що фінансова грамотність відіграє важливу роль у розвитку країни, економічному зростанні та підвищенні показників соціального прогресу.

Разом з цим, фінансова грамотність вважається формою знань і навичок правильного ставлення до особистих фінансів. Ці рішення матимуть додатковий вплив на розвиток професії податкового консультування в Україні..

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті проведеного аналізу тлумачень змісту поняття податкової культури виявлено, що дана категорія виступає багатоаспектним та складним суспільним явищем, яке представляє собою систему знань, цінностей, уявлень, що існують у свідомості громадян та базуються на податкових традиціях, сукупність яких обумовлює форму міжсекторної взаємодії платників податків з державними інститутами з приводу оподаткування.

Податкові знання та розвиток податкової культури важливі як для податкової системи, так і для її адміністрування. Значна податкова культура позитивно вплине на податкові надходження в державу, а це основні джерела надходжень до державного бюджету. Несплата податків має різні негативні наслідки з точки зору соціально-економічного становища. Тому важливим є підвищення податкової культури, вирішення якої залежить від загального економічного розвитку країни.

У певного прошарку суспільства сформувалося негативне сприйняття оподаткування: низька податкова культура, недовіра до фіскальних інституцій і, як наслідок, приховування доходів та несплату податків. Громадяни не розуміють причини сплати податків, це призводить до того, що вони змушені це робити, що позбавляє їх значної частини доходів. Усі ці відомості задокументовані органами управління злочинністю та зростанням правопорушень, пов'язаних із приховуванням чи фальсифікацією відомостей про отримані доходи. Таким чином, держава зазнає значних та особливо значних збитків. Тому важливо формувати та виховувати податкову культуру населення. Тому одним із найактуальніших сьогодні є питання вдосконалення оподаткування, створення соціально орієнтованої податкової системи, виховання податкової культури суб'єктів.

Податкові знання та розвиток податкової культури важливі як для податкової системи, так і для адміністрування податків. Концепція невідворотності та добровільності дуже широко поширена в податковій

свідомості платників податків розвинених країн. Наприклад, у Голландії відсоток платників податків, які платять добровільно, становить 97%. В Україні ідея про те, що податки є основним джерелом добробуту держави та суспільства, не вважається універсальною.

Найбільш ефективними напрямками підвищення податкової культури є:

- Реорганізація та новий бренд Державної податкової служби України;
- Рутинна робота - відповіді на питання до їх формулювання;
- Полегшення сплати податків за допомогою економічних адміністративних методів, психологічних прийомів;
- Миттєво реагувати на критику;
- Зменшення податкового тягаря в Україні;
- Очікується, що впровадження технології, яка спрощує доступ платника податків до персональної інформації та технології, яка дозволяє безконтактно розраховувати податки з бюджетом, збільшить обсяги послуг, які податкові органи надають платникам податків.
- Підвищення поширеності податкової культури (в тому числі через ЗМІ, освіту);
- Підвищення якості виконання податкових процедур;
- Впровадження технологічних досягнень в інформаційну систему, підвищення ефективності взаємодії з платниками податків, підвищення стійкості системи – все це приклади модернізації.
- Створення найвигіднішого іміджу податківців серед різних верств населення, підвищення професіоналізму та підвищення мотивації податківців, удосконалення наукового методу їх роботи та підвищення їх популярності.

Впровадження кодексу етики податкових професіоналів у повсякденну діяльність податкової професії.

Очевидно, що брак знань і просте незнання можуть стати причиною

ухилення від сплати податків через мимовільну поведінку. Як наслідок, сьогодні українці потребують освіти щодо оподаткування і, як наслідок, підвищення податкової культури.

Розвиток податкової культури слід починати з працівників податкових органів, адже ефективність будь-якої системи в першу чергу залежить від кваліфікації працівників, їх ставлення до професійної діяльності та інших особистісних характеристик. Важливо дотримуватися пропорційного балансу між правами та обов'язками податківців і платників податків, виховувати особисту світогляд, дотримуватись правил і принципів професійної діяльності.

У результаті в ході дослідження ми визнали такі підходи для підвищення податкової культури: підвищення рівня суспільної довіри; удосконалення процесів інформування та консультування громадян щодо чинного податкового законодавства; підвищення якості навчання працівників податкової та митної служби, розробка та реалізація Стратегії податкової грамотності серед населення. Важливо визнати, що цей список не є повним, але ці сфери включені: їх можна вважати найважливішими. Подальші дослідження мають вивчити практичний досвід зарубіжних країн щодо впровадження заходів щодо формування та розвитку податкової культури та можливості застосування цих заходів в Україні.

Як наслідок, підвищення податкової культури коштує як дорого, так і довго. Ініціатором має бути насамперед сама держава, оскільки вона є основним прихильником розвиненої та високої податкової культури громадян. В Україні спостерігається протилежний підхід: процесу підвищення податкової грамотності сприяють ініціативи знизу, праця громадських і комерційних організацій, спрямована на надання допомоги громадянам щодо податків або підприємцям, які хочуть вести бізнес з точки зору податкових прав, або фінансових питань загалом. Кожна з цих організацій зосереджується на своїх власних цілях. Таким чином, громадські організації, які працюють з населенням, «розраховуватимуть» отримані гранти, «маестро» — виділені гроші, підвищуватимуть грамотність населення, все це є ціллю. «потенційних клієнтів»

з метою надання їм податкових послуг, комплексного правового супроводу бізнесу тощо. Держава має взяти на себе ці ініціативи та спрямовувати їх, загальна мета формування податкової культури населення країни – встановлюють права, обов'язки і відповідальність громадських і комерційних організацій щодо досягнення мети.

Крім того, світовий досвід програм фінансової грамотності показує, що достатній рівень фінансових знань не лише підвищить якість життя громадян, а й позитивно вплине на фінансовий ринок та сприятиме процесу фінансової грамотності. Економіка країни в цілому. Визначення пріоритетних напрямів, інструментів та відповідної інформації, необхідної для практичного застосування заходів підвищення фінансової грамотності, дозволить державі, вищим навчальним закладам та науковим установам розпочати вирішення проблеми низької фінансової грамотності пересічного населення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Building Taxpayer Culture in Mozambique, Tanzania and Zambia: Achievements, Challenges and Policy Recommendations. Report CMI. July 2012. Odd-Helge Fjeldstad and Kari K. Heggstad. Bergen : Chr. Michelsen Institute, 2012. 50 p. URL: www.cmi.no/publications.
2. Tax Reforms in EU Member States. Tax Policy Challenges for Economic Growth and Fiscal Sustainability. Taxation Papers. Working Paper: European Commission. URL http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/index_en.htm.
3. Tax Transparency. Seizing the Initiative. London: Ernst&Young LLP, 2013. 49 p. URL: www.ey.com/uk.
4. Tkachyk F.P., Ambryk L.P., Hutsul I.A. Tax consulting: theoretical dominants, problems and prospects for development in Ukraine. Economic and Law Paradigm of Modern Society. 2018. Issue 2. P. 24-31.
5. Torgler V. Tax morale: theory and empirical analysis of tax compliance. URL: http://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf
6. Андрущенко В.Л. Умови та ідеали податкової культури. Професійна етика працівника державної податкової служби як складова етики державного службовця України: матер. наук.-практ. конф. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2006. С. 13-17.
7. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія]. К.:Алерта, 2013. 384 с.
8. Башинський І. А. Формування податкової культури в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdup/2011_2/2-5-1.pdf
9. Башинський І.А. Податкова культура: генезис та сталі погляди на зміст поняття. Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління». 2014. № 1 (10). С. 7-14.
10. Безпалько І.Р. Удосконалення взаємин платників податків із податковими органами. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19.2. С. 139-144.

11. Білоус І.І. Фінансова грамотність як основа забезпечення фінансової безпеки домогосподарства. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/818>
12. Василенко А.В. Формування податкової культури в Україні. Економічний вісник університету: зб. наук. праць. 2011. № 17/1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf
13. Виходець А.М., Кізілова Є.А. Культура і етика взаємовідносин податкових інспекторів з платниками податків. К., 1999.
14. Губа М.О. Місце і роль митного оподаткування в системі економічної безпеки держави / М. О. Губа // Економіка, фінанси, право. – 2012. – №11. – С. 23-26.
15. Давискіба К.В., Карпова В.В., Ревенко О.В. Податкова культура і проблеми її формування в сучасних умовах. Інфраструктура ринку. 2018. Вип. 19. С. 457-463.
16. Дебет Кредит. Про податкову культуру і податкову дисципліну. URL: <http://dtkr.com.ua/debet/ukr/2001/44/44pr17.html>
17. Дорошенко Н.О., Романів В.В. Фінансова грамотність населення України. Ефективна економіка. 2018. Вип. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6682>
18. Дудчик О.Ю., Матвійчук І.О. Фінансова грамотність населення: теоретичні аспекти, проблеми і перспективи поліпшення в Україні. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 31. С. 631-636.
19. Замасло О.Т., Бойчук О.І. Аналіз сучасного стану податкової культури в Україні. Бізнес Інформ. 2015. № 11. С. 351-357.
20. Звіт ДПС України за 2020 рік. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/240396.pdf>
21. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2015 – 2021 роки. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>
22. Зінкевич А.В. Податкова культура населення як інструмент уникнення податкових правопорушень. «Розвиток соціально – економічних систем в

- геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування»: матеріали між нар. наук.-практ. конф. 11-12 травня 2017 р. (ТНТУ ім. І.Пулюя, м. Тернопіль). Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2017. С. 169-171.
23. Іванов Ю.Б., Швабій К.І. Нагальні проблеми формування державної податкової політики в Україні. Фінанси України. 2017. № 5. С. 39-52.
24. Інформація з сайту Співки податкових консультантів України. URL: <http://www.taxadvisers.org.ua/index.html>
25. Іншаков О.В., Фролов Д.П. Інституція ключ до розуміння економічних інститутів. Економічна теорія. 2011. № 1. С. 52-62.
26. Касимов Д.О. Институциональные основы формирования и развития налоговой культуры: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит». Саратов. 2012. 20 с.
27. Касперович Ю.В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни: аналітична доповідь. Київ: Фенікс, 2019. 128 с.
28. Катана О.С. Институціональні засади розвитку податкової культури в державі. Ефективна економіка. 2015. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4678>
29. Кирилов О., Ткаличева Е. Проблеми формування податкової культури в Україні. Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. 2008. 10.
30. Кізима Т.О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2012. Вип. 2. С. 64-71.
31. Кізима Т.О., Баран М.М. Фінансова грамотність дітей – серед пріоритетів нової української школи. 2021. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42257/1/%D0%9A%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BC%D0%B0.PDF>

32. Коваленко Ю.М. Неформальні норми фінансового сектора економіки: економічна ментальність та інституційна довіра. Економічна теорія. 2011. № 2. С. 58-68.
33. Конкурентоспроможність податкової системи України. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/346b4f5fea17c5fc95695118bab1ec67.pdf>
34. Кучерова Г.Ю. Податкова культура як детермінанта сучасного оподаткування в Україні. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Вип. 2(2). С. 53-62.
35. Лебедзевич Я.В. Гармонізація взаємостосунків суб'єктів податкових правовідносин. Міжнародний збірник наукових праць. 2015. Випуск 2(20). С. 263-273.
36. Лепа Н.Н., Дасив А.Ф. Классификационная структура налогового поведения предприятий и варианты их налогового реагирования. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NvChdieu/2009_4/lepa.pdf
37. Меркулова Т.В. Налоговое поведение: институциональные аспекты анализа. Научные труды ДонНТУ, 2005. Выпуск 89-3. С. 159-165.
38. Михаліцька Н.Я., Бець М.Т., Цвайг Х.І. Механізми податкового адміністрування з метою протидії відпливу капіталу. Ефективна економіка. 2020. № 4. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2020/79.pdf
39. Офіційний сайт Національного банку України. URL: www.bank.gov.ua
40. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник / Під ред. Іванова Ю., Майбурова І. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
41. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
42. Покатаєва О.В., Кучерова Г.Ю. Фактори свідомої сплати податків: досвід країн ЄС. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Вип. 1(1). С. 47-52.

43. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України / Верховна Рада України. URL: <https://goo.gl/OvFRER>.
44. Ревенко О. Морально-етические аспекты взаимодействия налогоплательщиков и налоговых органов. В кн.: Налоговый менеджмент. Продвинутый курс: учебник для магистрантов, обучающихся по программам направления «Финансы и кредит» / под ред. И. Майбурова, Ю. Иванова. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. 559 с.
45. Ручкіна В.М. Інституційне середо-вище фінансового ринку України в умовах глобалізації. Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України: електронне наукове фахове видання; гол. ред. П.В. Мельник. 2012. № 1. URL: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/Znpnudps/2012_1/pdf/12rvmcog.pdf.
46. Ручкіна В.М. Податкова культура в інституціональному аспекті розвитку податкової системи України. Зб. наук. пр. Національного університету державної податкової служби України. 2013. № 1. С. 197-205.
47. Ручкіна В.М. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин. Економіка промисловості. 2013. № 1-2 (61-62). - С. 194-200.
48. Семченко О. Формуймо тренд на податкову культуру! Вісник податкової служби України . 2012. №5.
49. Сервіс «Пульс» Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/others/puls->
50. Сидорович О. Ю. Діалектика оподаткування: інституціональні консенсуси і конфлікти. Тернопіль : Економічна думка, 2015. 432 с.
51. Синчак В.П. Податкова культура суспільства як чинник економічної компоненти національної безпеки. Університетські наукові записки. 2017. № 2. С. 218-230.
52. Ситник Г. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки.

Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2011. № 2. С. 25-34.

53. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика / за заг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький; К. : Кондор, 2007. 612 с.
54. Слобода Л.Я. Фінансова грамотність як чинник забезпечення ефективності використання банківського капіталу. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2015. № 2 (11). С. 167-172.
55. Смовженко Т. Курс «Фінансова грамотність»: досягнення, проблемні питання та завдання на майбутнє. URL: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_sep22_2014_smovzhenko.pdf
56. Сушко К.В., Чернова О.В. Місце України у глобальних економічних рейтингах. Економіка та суспільство. 2017. Вип. 9. С. 110-114.
57. Ткачик Ф.П. Організаційно-правове забезпечення податкового консультування в Україні, Польщі та Чехії. Світ фінансів. 2014. Вип. 3. С. 155-163.
58. Ткачик Ф.П. Соціально-психологічні аспекти розвитку податкового консультування в Україні. Світ фінансів. 2017. Вип. 2. С. 118-127.
59. Україна в міжнародних рейтингах. Фонд підтримки винаходів Мінекономрозвитку. 2019. URL: <https://www.sfii.gov.ua/fpv/>
60. Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні: Звіт про дослідження. Додатковий проект IP-FSS в Україні. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83136332>
61. Фінансова грамотність: підручник / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. Київ: УБСНБУ, 2014. 316 с.
62. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. Фінанси України. 2012. № 2. С. 16-25.